

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE KULLANILAN ERKEN OKURYAZARLIK MATERYALLERİ¹

Öğr. Gör. Maşallah SİNCAR²

Dr. Öğr. Üyesi Mehtap UYGUNGÖZ³

ÖZ

Geleceğin yaratıcı düşünen ve üreten bireylerinin sayısının artırılması açısından, okul öncesi dönemdeki çocukların, görsel ve dilsel açıdan nitelikli materyallerle tanıştırılmaları önem taşımaktadır. 21. Yüzyıl koşullarında, bilgiye en hızlı ve en kolay ulaşılan günümüz teknolojilerinde, çocukları ihtiyaç duydukları alanlarda desteklemekle, onların erken okuryazarlık becerilerinin yanında, kişilik ve sanatsal özelliklerini de daha üst seviyeye çıkarmak mümkündür. Okul öncesi dönemde kullanılan erken okuryazarlık materyallerinin, tasarlanmış başarılı örneklerinin azlığı, var olan nitelikli örneklerin ise, yeterince incelenmediği gözlemlendiğinden, akademik anlamda okul öncesi dönemde kullanılan erken okuryazarlık materyalleriyle ilgili bir araştırma ve derleme kazandırılması, önem taşımaktadır.

Bu araştırmada, okul öncesi dönemde kullanılan erken okuryazarlık materyallerinin incelenmesi amaçlanmaktadır ve Nitel araştırma yöntemlerinden “doküman incelemesi” kullanılmıştır. Bu veriler ise, araştırmacı tarafından geliştirilen ve 9 maddeden oluşan “Materyal Değerlendirme Kriterleri” ile, Dünya’da ve Türkiye’de Latin alfabesiyle oluşturulmuş, Random (rastgele örnekleme) yöntemiyle seçilmiş, 37 adet erken okuryazarlık materyalinin incelenmesinden elde edilmiştir. Grafik tasarımcı ve okul öncesi eğitimci bakış açısıyla incelenen materyaller; iki boyutlu, üç boyutlu ve dijital ortamlardaki materyaller olmak üzere üç başlık altında kategorileştirilmiştir. Makalede bu başlıkların her birinden 2’şer adet örnek incelenmiştir. İncelenen örnekler, görsel ve dilsel özellikleri bakımından tek tek yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Okul öncesi dönem, Erken okuryazarlık materyali, Grafik tasarım, Resimli çocuk kitabı, Çocuk kitabı tasarımı.

¹ Bu makale Dr. Öğr. Üyesi Mehtap Uygungöz danışmanlığında 2020 yılında Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsünde yapılan yüksek lisans tezinden esinlenilerek yazılmıştır.

² Öğr. Gör., Haliç Üniversitesi, masallahsincar@halic.edu.tr, (ORCID: 0000-0003-4055-6217)

³ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, muyungoz@anadolu.edu.tr, (ORCID: 0000-0003-0716-6372)

EARLY LITERACY MATERIALS USED IN PRE-SCHOOL PERIOD

ABSTRACT

In terms of increasing the number of creative thinking and producing individuals of the future, preschool children should be It is important for them to be introduced to visually and linguistically qualified materials. In the conditions of the 21st century, in today's technologies, where information is the fastest and easiest to access, it is possible to support children in the areas they need, to raise their personality and artistic characteristics to a higher level as well as their early literacy skills. Since it has been observed that the early literacy materials used in the preschool period, designed and successful examples are scarce, and the existing qualified examples are not adequately examined, it is important to provide a research and compilation about the early literacy materials used in the pre-school period in an academic sense.

In this research, it is aimed to examine the early literacy materials used in the preschool period and "document analysis", one of the qualitative research methods, was used. These data, on the other hand, were obtained from the examination of 37 early literacy materials developed by the researcher and consisting of 9 items, "Material Evaluation Criteria", created with the Latin alphabet in the world and in Turkey, selected by random sampling method. Materials analyzed from the point of view of graphic designers and preschool educators; It has been categorized under three headings as two-dimensional, three-dimensional and materials in digital environments. In the article, 2 examples from each of these titles were examined. Examined samples were interpreted one by one in terms of their visual and linguistic features.

Keywords: Pre-school, Early Literacy Material, Graphic Design, Children's Picture Book, Children's Book Design.

GİRİŞ

Yaşamın her anlamda “ilk adımlarının atıldığı” okul öncesi dönem çocukluk evresi, öğrenilen bilgilerin ilk evresinden oluşur. Çocuklar, doğdukları günden itibaren, büyük bir gelişim hızına ve öğrenme potansiyeline sahiptirler. Son zamanlarda yapılan araştırmalar öğrenmenin bireyin içinde bulunduğu sosyal ortamlardan ve çevreden etkilendiğini göstermektedir. Çocukluk yıllarındaki öğrenmelerin, ileriki yılların temelini atıldığı herkes tarafından kabul edilen bir durumdur. Bu sebeple, okul öncesi dönemindeki çocukların, doğru uyaranlarla buluşturulmaları önem taşımaktadır.

Okuma-yazma denilince akla ilk olarak sözcükleri okuyup yazabilmek gelmektedir. Sözcükleri okuyup yazabilme becerisini kazanmadan önce, birçok becerinin kazanımı yine aynı dönemle ilişkilidir. Bu ön beceriler, “*erken okuryazarlık becerileri*” olarak adlandırılır (Karaman Benli, 2019: 10). Fonolojik farkındalık (*ses farkındalığı, işitsel dikkat becerisi*), yazı farkındalığı (*yazının anlam ifade etmesi ve sözcüklerin sembollere benzemesi*), alfabe ve harf bilgisi, sözcük dağarcığı, anlama ve yazı yazmaya başlama gibi becerilerin, çocukların okuma-yazma gelişiminde önemli etkenler olduğu düşünülmektedir. Çünkü, çocuklar bu becerileri, okuma-yazma öğrenmeden önce, uygun çevresel koşullarda edinebilirler (Karaman Benli, 2019: 16). Whitehurst ve Lonigan (2001), okuryazar bir toplumda yaşayan çocuklar için okuma-yazmayı öğrenmenin, bir yapı taşı olduğunu belirtmektedirler.

Erken yaşlarda iyi bir okuma ve yazma alışkanlığını edinebilmek, çocukların sadece okul başarısını değil, toplumdaki ilişkilerini ve gelecek yaşantısını da olumlu etkilemektedir. Ayrıca çocuklar yine bu dönemde, okuma-yazma ile ilgili ilk öğrenmelere sahip olmakta, aynı zamanda yetişkinlerle deneyimleri yoluyla, okuryazarlıkla ilgili bilgi ve beceriler edinmektedirler. Sonuç olarak “okuma ve yazma becerilerinin edinimi” hep veya hiç değil, gelişimsel bir süreç olarak kavramlaştırmayı gerektirmektedir (Neuman, Copple ve Bredekamp, 2000: 6).

Erken yaşlarda çocuklar, “*duyarlılık*” denilen bir dönemden geçerler. Araştırmalara göre, duyarlılık dönemindeki çocuklar, duyu organları aracılığıyla, çevresini tanıyarak hayatı anlamlandırmaya çalışırlar. Eğitim konusunda önemli isimlerden biri olan Montessori ve diğer bilim insanlarının ortaya koyduğu araştırmalara göre, duyarlılık dönemindeki çocuklar çocuklara bilgiler, materyaller aracılığıyla verilmelidir. Çünkü materyaller, duyu organları sayesinde çocukta somutlaşmaktadır. Erken çocukluk döneminde, çocuğun dünyayı tanımasına olanak tanıyan materyaller, çocuğun çevreyle etkileşimini arttırmakta ve çocukların ihtiyaç duyduğu bilişsel, psiko-motor ve sosyal-duygusal gelişim alanlarını desteklemektedir. Materyaller, çocuğun büyük ve küçük kaslarının gelişimini destekler; duyularını, belleğini, problem çözme becerisini geliştirir; duygu ve düşüncelerini ifade etmesini sağlar; dil ve kavram gelişimini ve yaratıcılığını destekler (Tekmen, 2016, s. 44-47).

Çocuğun bulunduğu her ortamda, okuma-yazma materyali bulunur. Küçük çocuklar bir kâğıdı karalayabilir; eline aldığı gazete sayfasını, resimli öykü kitabını kendi kendine okuyormuş gibi yapabilir. Öykü anlatma, kitap okuma, öykü hakkında konuşma ve yazma deneyimleri gibi birçok etkinlik, okuryazarlık etkinliklerinden sayılabilir (Saracho ve Spodek, 2010). Okul öncesi dönemde kullanılan erken okuryazarlık materyalleri dünyasında, tasarlanmış başarılı örneklerin azlığı, akademik anlamda bir araştırma yapılarak literatüre kazandırılması önem taşımaktadır.

Çünkü çocuk kitapları, çocukların öğrenme gereksinimlerini, oynayarak, eğlenerek, keşfederek yanıtlamalarına olanak sağlayan materyallerdir. Görsel ve dilsel özellikleriyle çocukların yaşamla bağlarını kurar; onları eğlendirir ve onların kendilerini ve çevrelerini tanımalarına olanak sağlar (Sever, 2011: 6).

1. YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemlerinden “Doküman İncelemesi” ile yapılan araştırmada kaynak olarak, okul öncesi dönem çocuk kitapları, konu ile ilgili kitaplar, hazırlanmış tezler, makaleler ve bildirilerden yararlanılmıştır. Araştırmada, alan yazın taranarak araştırmacı tarafından 9 maddelik “*Materyal Değerlendirme Kriterleri*” oluşturulmuştur. “Materyal Değerlendirme Kriterleri” oluşturulurken, Eğitim Fakülteleri’nin Okul Öncesi Eğitimi Bölümü’nde görev yapan öğretim elemanlarının görüşlerine başvurularak kriterlere son hali verilmiştir. “Materyal Değerlendirme Kriterleri”ne göre, Dünya’da ve

Türkiye’de Latin alfabesiyle oluşturulmuş, Random yöntemiyle seçilmiş, *etkileşimli ve dijital* 37 adet erken okuryazarlık materyali, grafik tasarımcı ve okul öncesi eğitimci bakış açısıyla incelenmiştir.

Araştırmacı tarafından oluşturulan Materyal Değerlendirme Kriterleri Şunlardır:

1. Materyalin fiziksel özelliklerinin uygunluğu;
2. Materyalin içerik özelliklerinin uygunluğu;
3. Materyalin seslendiği hedef kitlesine uygunluğu;
4. Materyalin türü (oyun, oyuncak, app (uygulama), kart, tombala, puzzle, kitap; ilk bebeklik kitapları veya oyuncak kitaplar, tekerleme ve şarkı kitapları, A-B-C kitapları, kavram kitapları, etkinlik yap kitapları, yazısız kitaplar, öykü kitapları, ilk okuma kitapları, resimli öykü kitapları vb.)

5. Materyalin erken okuryazarlık becerileri açısından değerlendirilmesi;

(Yazı Farkındalığı, Sözcük Bilgisi ve Anlama, Alfabe ve Harf Bilgisi, Fonolojik Farkındalık)

6. Materyalin fonolojik farkındalık becerisinin aşamaları açısından değerlendirilmesi;

(Kafiye, Hece, Ses-Uyak, Sesbirim/Fonem Farkındalıkları)

7. Materyalin tasarım özellikleri;

8. Materyalin hangi ortama ait olduğu bilgisi;

(İki boyutlu, Üç boyutlu, Dijital)

9. Materyalin yukarıdaki tüm özellikler göz önüne alındığında nitelikli bir örnek olup olmadığı.

Araştırmada kullanılan erken okuryazarlık materyallerinin yorumlanması, farklı Üniversitelerin Güzel Sanatlar ile Sanat ve Tasarım Fakülteleri’nin Grafik veya Görsel Sanatlar Bölümleri’nde görev yapan 3 Öğretim Elemanından ve farklı Üniversitelerin Eğitim Bilimleri Fakülteleri’nin Okul Öncesi Eğitimi Bölümü’nde görev yapan 4 Öğretim Elemanından uzman görüşüne başvurularak oluşturulmuştur.

2. BULGULAR

2.1. Okul Öncesi Dönemde Erken Okuryazarlık İçin Tasarlanmış Materyaller

Okul öncesi dönemde erken okuryazarlık için tasarlanmış materyalleri, üç başlıkta (*1. iki boyutlu tasarlanmış erken okuryazarlık materyalleri; 2. üç boyutlu tasarlanmış erken okuryazarlık materyalleri ve 3. dijital ortamlardaki tasarlanmış erken okuryazarlık materyalleri*) incelemek gerekir.

Bu başlıklar altında incelenen 37 adet materyalin, 21 adedi iki boyutlu erken okuryazarlık materyallerinden, 9 adedi üç boyutlu erken okuryazarlık materyallerinden, 7 adedi ise iki boyutlu erken okuryazarlık materyallerinin dijital ortama uyarlanmış hallerinden oluşmaktadır. Bunlardan 22 tanesi İngilizce, 6 tanesi Türkçe, geriye kalan 2 tanesi ise Türkçe’ye çevirisi yapılan materyallerdir. Dijital materyaller, iki boyutlu olanların uyarlanmış halleri olduğundan, İngilizce yazılmışlardır. Bunlardan, sözlü ve yazılı edebiyatın çeşitli örneklerinin kullanıldığı materyaller olmasına dikkat edilmiştir.

Örnekler, erken okuryazarlık becerilerini kapsayacak ve yetişkin desteğiyle etkinlik yaptırılabilir özelliktedir. İncelenen materyal isimleri aşağıdaki gibidir:

Dr. Seuss *“The Cat in the Hat”*, Dr. Seuss *“Dr. Seuss’s ABC”*s, Eric Carle *“The Very Hungry Caterpillar”*, Eric Carle *“Eric Carle’s ABC”*, Lucy Micklethwait *“I Spy: An Alphabet In Art”*, Graeme Base *“Animalia”*, Francesco Pittau ve Bernadette Gervais *“A Lift The Flap Alphabet Book”*, Michael Folsom ve Mary Elting *“Q Is For Duck”*, Sharon Werner ve Sarah Forss *“Alphabeasties”*, Laura Vaccaro Seeger *“The Hidden Alphabet”*, Alison Murray *“A Apple Pie”*, Christopher Franceschelli *“Alpha Block”*, Elizabeth Doyle *“A B See”*, Xavier Deneux *“TouchThinkLearn: ABC”*, Mike Twohy *“Oops Pounce Quick Run!”*, Kolektif *“Snoopy ile ABC”*, Fatih Erdoğan *“Geçiyordum Uğradım”*, Fatih Erdoğan *“Dedem Neden Güldü”*, Ayla Çınaroğlu *“Üç Kuzucuk: Büyük Şenlik Günü”*, Can Göknil *“Bilmecelerle Abc”*, Seza Kutlar Aksoy *“Uyku Ağacı”*, Duyu Market *“Manyetik Tablet Alfabe Seti”*, LiKee *“Wooden Tangram Pattern Blocks”*, Oioiooi *“Alphabet Play Block Set”*, Jennifer Compton *“Printed Alphabet Tracing Cards Reversible Lowercase and Uppercase”*, Liska Myers *“Lego Alphabet”*, Manzanita Kids *“Alphabet Blocks Toy”*, Classic World *“Yakamoz Oyuncak”*, Marion Bataille *“ABC3D”*, Eric Carle *“Aç Tirtul”* (üç boyutlu (pop up) tasarımı), Dr. Seuss *“The Cat In The Hat”* (interaktif kitap uygulaması), Dr. Seuss *“Dr. Seuss’s ABC”* (e-kitap uygulaması), Eric Carle *“Aç Tirtul”* (e-kitap uygulaması), The Graeme Base Library Edition *“Animalia”* (interaktif uygulaması), Elizabeth Doyle *“A B See”* (e-kitap uygulaması), Alison Murray *“Apple Pie ABC”*. Makalede her başlık için 2’şer adet örnek incelenmiştir.

Araştırmada kullanılan materyaller, araştırmacı yorumlarından ve doküman incelemesinden elde edilmiş olup, dilsel ve görsel özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili farklı örneklerle yer verilen araştırmada, iki boyutlu, üç boyutlu ve dijital ortamlarda kullanılan materyallere birden fazla örnek verilmiştir. Latin alfabesiyle oluşturulmuş materyaller, Türkçe ve İngilizce gibi iki dilde ele alınmıştır. Burada amaçlanan hem Türkiye’den hem de Dünya’da örnekler verilerek, alandaki benzerliklerin ve farklılıkların saptanmasıdır.

Araştırma kapsamında örnekler incelendiğinde, materyallerdeki metinlerin; harf, harf-sözcük, harf-sözcük öbeği, harf-sözcük-cümle, harf-cümle, sözcük öbeği-cümle ve cümle gibi birçok farklı şekilde kullanılmaktadır. Materyallerde, sözlü ve yazılı dil ürünlerinden; tekerlemeler, bilmeceler, öyküler, şiirler ve aliterasyonlar gibi yapıların oldukça yoğun kullanımları görülmüştür. Genel olarak resimli kitaplarda gözlemlenen, kısa metinlere eşlik eden yoğun görsellerdir. Kimi örneklerde ise görseller ve tipografi iç içe geçmiş, her iki özellik beraber kavratılmaya çalışılmıştır.

İki boyutlu materyallere örnek olarak harf kartları, yapbozlar ve resimli kitaplar verilirken; üç boyutlu materyallere manyetik alfabeler, tangramlar, bloklar, legolar, üç boyutlu yapbozlar ve üç

boyutlu kitaplar bulunmaktadır. Dijital materyallere ise, bazı eğitsel içerikli mobil uygulamalar ve dijital kitaplar örnek verilebilir.

Örneklerdeki metin kullanımlarından, erken okuryazarlık becerilerinden hangilerinin öncelikli olarak vurgulandığı çıkarımı yapılabilmektedir. Elbette bu çıkarım, etkinlik yaptırılması istenen beceriye göre şekillenmektedir. Okul öncesi öğretmeni, materyalle istediği beceriyi vurgulamaya yönelik çeşitli etkinlikler üzerinde çalışabilir. Bu durum materyalle etkinlik yaptıracak öğretiminin kullanım isteğine bağlıdır. Bazı materyaller de erken okuryazarlık becerilerinden bir veya birden fazlası öncelikli olarak vurgulanırken, bazılarında ise, bu farkındalıkların hepsini tek materyalde görmek mümkündür.

İngilizcede oluşturulmuş materyallerde dilin alfabe özellikleri ve öğretim yönteminden dolayı, okul öncesi dönemde harf ismi öğretimi yapılmaktadır. İngilizce dilindeki örneklerde okul öncesi dönemde, alfabe ve harf tanımları yapıldığından, ABC türündeki kitaplar da yoğun kullanılmaktadır. Bundan dolayı, materyallerde alfabe ve harf farkındalığı ile sözcük bilgisi ve anlama gibi erken okuryazarlık becerileri daha fazla vurgulanmaktadır.

2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren Türkiye'deki çocuklar, cümle yöntemi yerine ses temelli cümle yöntemi ile okuma yazma öğrenmeye başlamışlardır. Bu yönetime göre, ilk okuma yazma öğretimine seslerle başlanmakta, anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde önce sesler verilmekte, daha sonra heceler ve hecelerden de sözcükler oluşturulması beklenmektedir (Parpucu, 2016, s. 6). Yeni öğretim yönteminden dolayı, Türkiye'de okul öncesi dönemde harf ismi öğretilmemektedir. Harf ismi öğretimi okul öncesi dönemde desteklenmediğinden, Türkiye'deki örneklerde metin kullanımları, harf öncelikli olmayıp daha çok sözcük, cümle, paragraf gibi daha uzun yapılardan oluşturulmakta ve genellikle metin yapısı kısa veya uzun öyküler şeklinde tercih edilmektedir. Yani Türkçede üretilmiş ve okul öncesi dönemde kullanılan örneklerde, alfabe ve harf farkındalığı becerisi daha az vurgulanmaktadır.

Araştırmada kullanılan örneklerin tipografik özellikleri incelendiğinde ise, serifli veya serifsiz yazı karakteri ayrımlarının gözetilmediği, bazı materyallerde her ikisinin beraber kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan hiyerarşik olarak harflerin ön planda vurgulandığı materyallerde ise, serifsiz yazı karakterlerinin majüskül (büyük harf) yapılarının yoğun kullanıldığı gözlenmiştir. Özellikle, büyük puntoda vurgulanan harf tanımlarında, sans serif (serifsiz) yazı karakterleri yoğun olarak kullanılmaktadır. Serifsiz yazı karakterleri, daha çok harf sınırlarını tanıtmada ve büyük punto şeklinde kullanılırken, serifli yazı karakterleri ise daha çok sözcük ve cümle gibi daha uzun metinlerde ve küçük punto olarak kullanılmıştır.

Erken okuryazarlık başlığı altında, araştırmada kullanılan örneklerde vurgulanacak farkındalıkla ilgili ögenin ön planda kullanılması yaygın görülen bir durumdur. Buna göre, alfabe ve

harf farkındalığını destekleyen materyallerdeki canlı veya nesnenin ilk harfi, çoğu zaman vurgulanan öge olmaktadır. Örneklerde gözlemlenen genel bir durum da, metin içerisinde vurgulanan ögenin hiyerarşik yapıda, bold olarak ve büyük punto ile kullanılmasıdır.

Okul öncesi dönem için tasarlanmış bazı materyallerde çizim dili, genellikle çocukların elinden çıkmış gibi ve çocuklara göredir. Seçilen kitap türündeki örneklerin resimlemelerinde ise farklı tekniklerin kullanıldığı görülmektedir. Kimi örnekte, sulu boya tekniği kullanılırken, kiminde kolaj tekniği kullanılmıştır. Daha erken yaş grubu için çizilmiş resimlemeler, genellikle ana hatlara ve net çizgilere sahiptir. Bazı örneklerde, çizim dili ve elle çizilmiş harf formları sayesinde, sanatsal bir değer yaratılmaya çalışılmıştır.

Materyallerde ana renk kullanımları daha yoğun olup, çoğu materyalde tipografik özellikler daha ön planda kullanılmıştır.

Erken okuryazarlık becerilerinin desteklendiği materyallerde, aynı materyalin hem yazarı hem de çizeri olma durumu, yurtdışında sık görülmektedir. Bu duruma Dr. Seuss ve Eric Carle gibi yazar ve çizerler örnek verilebilir. Özellikle ABC türü kitaplarında bu durum daha belirgindir. Çünkü alfabe kitaplarında A'dan Z'ye harf tanımları öyküden çok, sözcük ve sözcük öbekleri üzerinden yapıldığından, çizerler, kitabın aynı zamanda yazarı da olabilmektedir. Örneğin, Mike Twohy'un "*Oops, Pounce, Quick, Run!: An Alphabet Caper*" kitabında olduğu gibi. Türkiye'de ise bu tür kitaplara daha az rastlanılmakta, ancak aynı kitabın hem yazarı hem de çizeri olma durumu giderek artmaktadır. Örneğin, Fatih Erdoğan ve Ayla Çınaroğlu vb.

Materyallerde, alfabeler çoğunlukla, harflerle ilişkili nesne veya canlı isminden oluşturulurken, bazı örneklerde ise, harf formları, nesne ya da canlıya benzetilmektedir. Alfabeyi tanıtmada, haftanın günleri, meyveler, sebzeler, hayvanlar, renkler, taşıtlar, eşyalar, yiyecekler vb. birçok farklı konu başlıklarında kullanılmıştır. Bazen sadece bir başlığın ele alındığı örnekler olduğu gibi, birkaçının beraber ele alındığı örnekler de mevcuttur.

Metin içerisindeki sözcüklere bakıldığında hem uluslararası örneklerde hem de ulusal örneklerde benzer canlı veya nesnelere rastlanmaktadır. Bunlar, kedi (*cat*), köpek (*dog*), elma (*apple*), fil (*elephant*), top (*ball*), kelebek (*butterfly*), kitap (*book*), portakal (*orange*) gibi örnekler olup, nesne veya canlılar okul öncesi dönemde çocuğun yakın çevresinde karşılaşılabileceği tarzdadır.

2.1.1. İki Boyutlu Tasarlanmış Erken Okuryazarlık Materyalleri

Görsel 1-2: Eric Carle, “Eric Carle’s ABC”

Kaynak: <https://tinyurl.com/bdh58kay> (Erişim Tarihi: 09.03.2020)

Eric Carle tarafından yazılıp resimlenen “Eric Carle’s ABC” kitabında hayvan isimlerinin ilk harfi ile alfabedeki tüm harfler oluşturulmuştur. Kare olarak tasarlanan kitaptaki 26 harf “ABC”, “DEFG”, “HIJK”, “LMNO”, “PQRS”, “TUVW” ve “XYZ” grupları şeklinde ele alınmıştır. Kitabın sağ tarafındaki sayfalar katlamalı bir şekilde tasarlandığından sol tarafta bir harf, sağ tarafta ise üç harf yer almaktadır. Hayvan karakterlerinin baş harflerin ön planda olduğu bu materyalde, bold olarak vurgulanan majüsküllere, light minisküller eşlik etmektedir. Serifsiz bir yazı karakterinin kullanıldığı kitapta, illüstrasyonlar, Carle’ın bilindik tarzı, canlı renkli ve el boyaması dokulu kağıtlarla oluşturduğu kolajlarla yapılmıştır.

Kitapta, harflerin ve sözcüklerin vurgulanması ile erken okuryazarlık becerilerinden; yazı farkındalığı, alfabe ve harf bilgisi, sözcük bilgisi ve anlama, fonolojik farkındalık gibi becerileri desteklediği söylenebilir.

Görsel 3-4: Xavier Deneux, “*TouchThinkLearn: ABC*”, 2016, s. yok

Kaynak: <https://tinyurl.com/3pa3prtx> (ErişimTarihi:11.03.2020)

Xavier Deneux tarafından tasarlanan kitap “*TouchThinkLearn*” (*DokunDüşünÖğren*) serisinin ABC kitabıdır; harf ve nesne ilişkisine dayalı etkileşimli bir kaynak olan bu kitapta, serifsiz majüskül bir yazı karakteri kullanılmıştır. Karşılıklı olarak tasarlanan bazı sayfaların sol tarafında harfler yüksek, sağ tarafında ise harflerle ilişkili görseller ve bu görseller arasına yerleştirilmiş aynı harflerin simetriği çukur bir şekilde tasarlanmıştır. İllüstrasyonlar, harf formları ile iç içe ve zekice çözülmüştür.

Serinin isminden de anlaşılacağı üzere “touch” (dokun) özelliği kitabın kapağında başlayarak tüm sayfalarda görülmektedir. Harflerin çukur ve yüksek versiyonlarıyla kullanımı, kitaba dokunsallık özelliği katmakta ve kullanıcının kitapla etkileşimini arttırmaktadır. Birçok duyu organına hitap etmesi bakımından bu örnek, önemli bir materyaldir. Dokunsal özelliğiyle görme ve dokunma duyusuna hitap eden materyal, okul öncesi dönemde yetişkinin çocuğa okumasıyla, çocuğun işitme duyusuna da hitap etmeyi hedeflemektedir.

Kitapta, harflerin etkileşimli bir şekilde görselleştirilerek vurgulanmasından ve sözcük kullanımından, erken okuryazarlık becerileri ile yazı farkındalığı, alfabe ve harf bilgisi, sözcük bilgisi ve anlama, fonolojik farkındalık gibi becerileri desteklediği sonucu çıkarılabilir.

2.1.2. Üç Boyutlu Tasarlanmış Erken Okuryazarlık Materyalleri

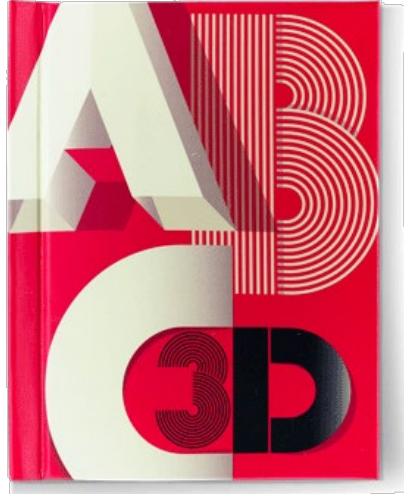

Görsel 5. Oioiooi, “Alphabet Play Block Set”

Kaynak: <https://tinyurl.com/5cn798pr> (Erişim Tarihi: 13.01.2020)

Görsel 5’teki alfabe blok seti, kayın ve ceviz ağacından yapılmış 60 adet ahşap parçadan oluşmaktadır. Bir kitap, bir kutu ve pamuklu saklama torbasıyla gelen setin kurgusu, bilimsel olarak araştırılmış, çözülmüş ve özenle hazırlanmıştır. Tipografik özellikleri ön planda olan bu setteki resimlerle harfler uyum içindedir. Bu parçalar, çocukların farklı eşleştirmeler yapabilecekleri temalara sahiptir. Bazı parçalarda mıknatıs kullanıldığından çocuklar, birbiriyle ilişkili parçaları bir araya getirebilir veya birbirinden farklı parçaları legolar gibi altlı üstlü kombinasyonlar yaparak farklı oyunlar oynayabilirler.

Genellikle harf ve harfin işaret ettiği simge birlikte ele alınmıştır. Örneğin, iki farklı şekilde tasarlanan “B” harfleri bir araya getirildiğinde ortaya “bee (arı)” formu çıkmaktadır. Harfler, ilişkili nesne veya canlıya atıfta bulunmaktadır. Üstte “house (ev)” simgesi “H” harfi ise altta olacak şekilde kurgulanırken, “Snake (yılan)” sözcüğünün “S” harfi alttan ve üstten yatay çizgileri uzatılarak yılan formu oluşturulmuştur. Harfler tek renkle, simgeler ayrı bir renkle temsil edildiğinden iki parça kendi arasında bir bütünlük içerisindedir. Bu özellik sayesinde şekil ile harf birbirine karışmamaktadır. Resimler oldukça yalın bir şekilde çizilmiş olup, nesne ve canlıları temsil eden formlar organik ve belirgindir.

Görsel 6: Marion Bataille, “ABC3D”, (Kapak Resmi)

Kaynak: <https://tinyurl.com/3wd29xah> (Erişim Tarihi: 21.03.2020)

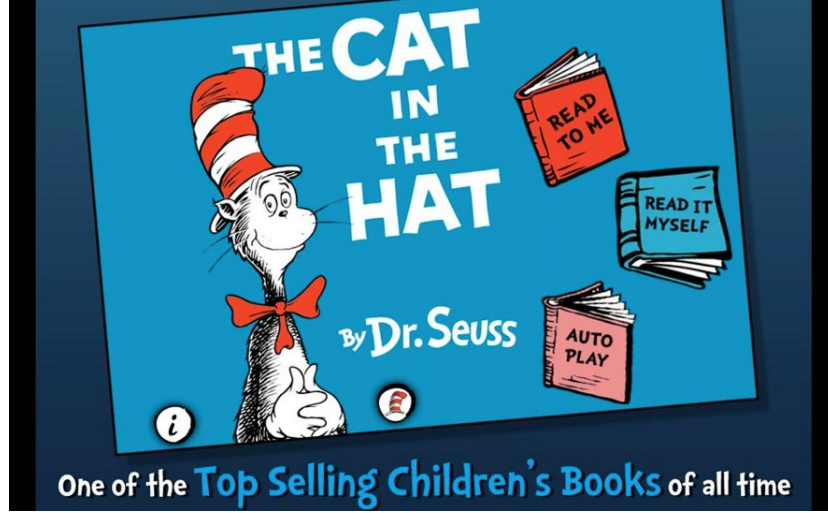
“ABC3D” Fransız grafik tasarımcı ve illüstratör Marion Bataille (2008) tarafından tasarlanmış üç boyutlu bir alfabe kitabıdır. Kitabın kapağında iç içe tasarlanmış “A, B, C ve D” harfleri, içerik hakkında izleyiciye ipucu vermektedir. Harfler bakış açısına göre değişmekte; kimi harfler birlikte ele alınırken, kimileri birbirine dönüşmektedir. Kitabın açılmasıyla “A” harfi siyah fonda beyaz renkte üç boyutlu bir şekilde izleyiciyi karşılar, sayfanın çevrilmesiyle düz bir çizgiye eklenen iki yarım daire ile “B” harfi tamamlanır. Bir sonraki sayfada görülen “C” harfi çevrilip de yanına siyah bir çizgi eklendiğinde ortaya “D” harfi çıkar. “E” harfinin görüldüğü sayfa daha geniş açıyla açıldığında ise “E”nin alttaki çizgisi kaybolur ve ortaya “F” harfi çıkar. Bu özelliklerin kitabın kullanıcıyla etkileşimini arttırdığı söylenebilir.

Görsel 7-8: Marion Bataille, “ABC3D”, 2019, s. yok

Kaynak: <https://tinyurl.com/3wd29xah> (Erişim Tarihi: 21.03.2020)

2.1.3. Dijital Ortamlardaki Tasarlanmış Materyaller

Görsel 9: Dr. Seuss, “*The Cat In The Hat*”

Kaynak: <https://tinyurl.com/37new49b> (Erişim Tarihi: 17.06.2020)

Dr. Seuss’un “*The Cat in the Hat*” (*Şapkalı Kedi*) adlı kitabının Oceanhouse Media tarafından uyarlanan interaktif kitap uygulaması da bulunmaktadır. Basılı kitapla aynı öykü kurgusuna sahip uygulamada, ses özelliği ve metin yapısının farklı renklerle vurgulanması ile, etkileşimli bir materyal kazanımı sağlanmıştır. Basılı kitabın dijital ortama uyarlanmasıyla, teknolojik ekranlar üzerinden ve ebeveyn gözetiminde istenilen erken okuryazarlık becerilerine katkı sağlayabilecek materyaller sınıflamasına girer. Eğitim kategorisindeki bu uygulamanın dili İngilizce olup, iPhone, iPad ve iPod touch ile uyumludur.

Görsel 10: Dr. Seuss, “*The Cat In The Hat*”

Kaynak: <https://tinyurl.com/37new49b> (Erişim Tarihi: 17.06.2020)

Görsel 11: The Graeme Base Library Edition, “*Animalia*”

Kaynak: <https://tinyurl.com/2p853e5k> (Erişim Tarihi: 16.06.2020)

Graeme Base'in klasik “*Animalia*” (kütüphane sürümü), resimli kitabının her resmini içeren, interaktif uygulaması da eğlenceli ve etkileşimli bir dijital okuryazarlık kaynağıdır. Bu materyal “*Animalia*” ve “*The ABC of Flying*”s kitaplarının dijital versiyonlarını içermektedir. Heyecan verici ve ilgi çekici bu ürün, Graeme Base'in klasik resim kitabının, her resmini güzel, yakınlştırılabilir detaylarla sunar. Çocukların uzmanlık kazandıkça, çeşitli seviyelerde ilerlemesine yardımcı olan bir kaynaktır. Tüm etkinlikler, okuryazarlık ve dil öğrenmeye odaklanmaktadır. Hafıza oyunları, testler, eğlenceli gerçekler, keşfedilecek bilgiler ve diğer büyük zorluklar, çocukları daha fazlası için teşvik etmeye yardımcı olur.

Çeşitli platformdan indirilebilen uygulamada 19 adet etkinlik bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Alliteration Alert (*aliterasyon alarmı*), Alphabetical Order (*alfabetik düzen*), Amazing Alliteration (*şaşırtıcı aliterasyon*), Awesome Adjectives (*şaşırtıcı sıfatlar*), Compare and Contrast (*karşılaştırma ve kontrast*), Do You Know Who It Is? (*Kim olduğunu biliyor musun?*) Dir.

Kitabın bu dijital sürümünde, daha yalın bir tasarım tercih edilerek, her hayvana özel ses efektleri, tanıtımlarda kullanılan çocuk sesi, okuryazarlığı ve dili destekleyen çeşitli etkinlikleri yüklenmiş ve ortaya oldukça ilgi çekici bir oyun materyali çıkmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

21. yüzyıl teknolojilerinde, erken okuryazarlık kavramının ve öğrenme ortamında kullanılan materyallerin çeşitliliğinin önemi, tartışmasız üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir konudur. Fakat günümüzde materyal çeşitliliğinin artmasıyla ortaya çıkan nitelik sorunu, tartışmaya açık bir zemin oluşturmaktadır.

Erken çocukluk döneminde materyal kullanımı, geçmişten günümüze önemini koruyan bir konudur. Tarih boyunca, çeşitli filozoflar, eğitimciler, düşünürler gibi birçok disiplinden önemli şahsiyetler, duyuların öğrenmedeki baskın rolüne değinmiş ve en iyi öğrenmenin duyular yoluyla olduğunu savunmuşlardır. Çocuğun çevresiyle kurduğu ilişkilerin, duyular ve öğrenme ortamındaki materyaller sayesinde elde edilen somut kazanımlar olduğu bilinmektedir. Bu sebeplerden dolayı, erken çocukluk döneminde, çocuğun materyal kullanımına vurgu yapılmaktadır; çünkü çocuğun yaratıcılığını göstermesine ve kendisini farklı yollarla ifade etmesine olanak sağlar. Materyallerin ve ortamın öğrenmedeki rolü ile, öğrenme sürecine katılan duyu organı sayısı, çocukta öğrenme hızının ve niteliğinin artması gibi özellikleri harekete geçirir; nitelikli ve birden çok duyuya hitap eden etkileşimli özelliklere sahip materyallerin kullanımının da önemini ortaya çıkmasına zemin hazırlar (<https://egitim.com/egitimde-materyal-kullaniminin-onemi>).

Nitel araştırma yöntemlerinden “doküman incelemesi” kullanılan araştırmada, alanyazın taranarak araştırmacı tarafından oluşturulan 9 maddelik “Materyal Değerlendirme Kriterleri”ne uygun, Dünya’da ve Türkiye’de Latin alfabesiyle oluşturulmuş ve Random yöntemiyle seçilmiş 37 adet erken okuryazarlık materyali, grafik tasarımcı ve okul öncesi eğitimci bakış açısıyla incelenmiştir. Okul öncesi dönemde erken okuryazarlık için tasarlanmış materyaller, üç başlıkta (iki boyutlu tasarlanmış erken okuryazarlık materyalleri, üç boyutlu tasarlanmış erken okuryazarlık materyalleri ve dijital ortamlardaki tasarlanmış erken okuryazarlık materyalleri) kategorileştirilmiştir. Bunlardan, sözlü ve yazılı edebiyatın çeşitli örneklerinin kullanıldığı materyaller olmasına dikkat edilmiştir. Örnekler, erken okuryazarlık becerilerini kapsayacak ve yetişkin desteğiyle etkinlik yaptırılabilir özelliktedir. *(Yapılan çalışma, araştırmacının bilgi ve araştırmaları sonucunda, tez danışmanı ile varılan sonuç neticesinde gruplandırılmıştır. Kaynak verilemez)*

Araştırmada kullanılan materyaller, araştırmacı yorumlarından ve doküman incelemesinden elde edilmiş olup, dilsel ve görsel özellikleri bakımından ele alınmıştır. Özellikle konu ile ilgili farklı örneklerin incelendiği bu araştırmada, materyallerin iki boyutlu, üç boyutlu ve dijital ortamlarda kullanılanlarına birden fazla örnek verilmiştir. Materyaller, Latin Alfabesiyle oluşturulmuş Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde ele alınmıştır. Burada amaçlanan; sadece Türkiye’de olan materyallerden örnekler vermek değil, aynı zamanda Dünya’daki materyallerden de örnekler verilerek tasarım özellikleri bakımından alandaki benzerliklerin ve farklılıkların saptanmasıdır. Bu bakış açısından

hareketle bulunan materyaller, dilin çeşitli özelliklerinin kullanıldığı; aliterasyonlar, tekerlemeler, bilmece, öyküler gibi örneklerden oluşmaktadır.

Alan yazın taramasından elde edilen bilgilere göre, okul öncesi dönemde erken okur-yazarlık kavramının önemli olduğu görüşünde hemfikir olunmasına rağmen, bu dönemde kullanılan nitelikli materyallerin sayıca azlığına vurgu yapılarak irdelenmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, erken okur-yazarlık kavramının, okul öncesindeki eğitimciler tarafından alan bazında ele alındığı, grafik tasarımcıların ise, bu alandaki çalışmalarını, materyallerin incelenmesi ve uygulanması olarak ele aldıkları görülmüştür.

Eğitim Fakülteleri'nin Okul Öncesi Eğitimi Bölümü'nde görev yapan öğretim elemanlarına göre, okul öncesi dönemindeki materyaller, kazandırılmak istenen beceriye göre kullanılabilir. Söz konusu materyallerin oyun ve etkinliklere dahil edilmesi, istenilen becerinin kazandırılmasında önemlidir. Buna göre materyaller, eğitimci ve ebeveyn kontrolünde etkilidir. Bu bakımdan yetişkin desteği olmadan bu materyallerin tam olarak etkili olmayacağı düşünülmektedir.

Yazı farkındalığı, Sözcük bilgisi ve anlama, Alfabe ve harf bilgisi ile Fonolojik farkındalık gibi becerilerden oluşan erken okur-yazarlık becerilerinin, yetişkin rehberliğiyle doğru etkinlikler ve doğru materyallerle erken dönemde desteklenebileceğine değinilen bu çalışmada, okul öncesi dönemde, sözlü ve yazılı dilin zevkli türlerinin ele alındığı örneklerin erken okur-yazarlık başlığı altında ele alınması doğru ve önemli katkılar sağlaması açısından önemlidir. Çünkü geleneksel okur-yazarlıktan farklı olarak, erken okur-yazarlık kavramının anlaşılması ve desteklenmesi için bu becerilerin bilinmesi ve edinilmesi gereklidir.

Günümüzün teknolojik koşullarında ve dijitalleşen dünyada okuryazarlığın da dijitalleştiği gözlenmektedir. Araştırmada incelenen basılı örneklerin dijital ortamlara uygulanması bunu kanıtlar niteliktedir. Ele alınan ve incelenmesi yapılan dijital örneklerin, mobil uygulamalar ve dijital kitapların ses, animasyon, oyun gibi birçok özelliğinden dolayı yetişkin gözetiminde ve doğru bir rehberlikle, okul öncesi dönemdeki çocuğun erken okuryazarlığını destekleyebileceği söylenebilir. Fakat buna rağmen bu yaşta çocukların, materyalin somut özellikleriyle iletişiminin zarar görmeyeceği de bilinmelidir.

Birden çok duyuya hitap eden nitelikli materyallerin sayısının artırılmasında, farklı disiplinlerdeki alan uzmanlarının el birliği ve güç birliği içinde çalışması, alandaki eksikliği zamanla kapatabilir.

Farklı disiplinlerin birlikte çalışmasıyla, hem çocuğun yaş grubuna uygun ve estetik görüş ihtiyacını giderecek özellikteki materyalleri, ebeveynlere ve eğitimcilere tanıtmak; hem de alan uzmanlarının inceleme ve uygulama noktasında beraber çalışma durumlarını gündeme getirmek mümkün olacaktır. Okul öncesi eğitimciler, yazarlar, dil bilimciler, grafik tasarımcı-ressamların, el birliği-güç birliği yaparak bu alandaki açığı kapatabileceği gerekliliği önem arz etmektedir.

“Okul Öncesi Dönemde Kullanılan Erken Okuryazarlık Materyallerinin” araştırması ile alanda, ülkemizdeki kaynak taraması sonucunda, materyallerin sayıca çoğalmaya ve kalitesinde iyileştirmeye ihtiyaç açıkça görülmektedir. Bu konulara ilgi duyan ve çalışma tarzını benimseyen kişiler için, okul öncesi dönemi çocukların materyallerine zenginlik sağlamak, farkındalık yaratmak, başta grafik tasarımcıların görevi olduğu düşünülmelidir. Unutulmamalıdır ki, doğru eğitim, doğru kaynak ve doğru görsel malzeme ile sağlanabilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki maddeler, eğitimcilere ve çocuk kitabı çizerlerine önerilebilir, yol gösterebilir.

Okul öncesi dönemi için yapılacak olan çalışmalarda, disiplinlerin beraber çalışabilmesi ile ilgili teşvik edici organizasyonlar, workshoplar, kurslar verilebilir ve bu konu ile ilgili çalışmak isteyenler için uzmanların katkısı sağlanabilir.

Disiplinlerin bir arada çalışmasıyla bu dönem için yapılacak çalışmalar için ortak kriterler oluşturulabilir. Alanla ilgilenen kişilerden, bu kriterleri göz önünde bulundurarak ürün vermesi beklenebilir.

1) Materyalin fiziksel özelliklerinin uygunluğu; 2) Materyalin içerik özelliklerinin uygunluğu; 3) Materyalin seslendiği hedef kitlesine uygunluğu; 4) Materyalin tasarım özelliklerine uygunluğu gibi bazı öneriler dikkate alınabilir.

Güzel Sanatlar Fakültelerinin grafik tasarım/sanatlar veya resim bölümleri, Eğitim Fakültelerinin resim bölümleri, okul öncesi bölümleri ve Fen Edebiyat Fakültelerinin Türk dili ve edebiyatı bölümü gibi alanlarda, *çocuk edebiyatı ve çocuk kitabı illüstrasyonu* gibi dersler konularak bu alan adına ortak fayda ve kazanımlar sağlanabilir. Bu bölümlerin eğitim sürecinde, alan uzmanlarının beraber çalışabilmesi için zemin hazırlanabilir.

Grafik tasarımcılar, okul öncesi dönemi için yapılacak kaynak materyalin tüm aşamalarında aktif şekilde rol alabilmelidir (Görsel ve dilsel özellikler, tipografi, tasarım, hem yazar hem de çizer olma durumu gibi).

Erken okuryazarlık konularında, eğitim bilimcilere ek olarak, görsel iletişim sanatı olan grafik tasarımcıların ve bu alanda ürün vermek isteyen kişilerin de bilgi sahibi olması önemlidir. Bununla ilgili eğitim alışverişi yapılması önerilebilir.

Türkiye’de, okul öncesi dönem erken okur-yazarlık materyal tasarımı ve resimli çocuk kitabı gibi konu başlıklarının beraber ele alınmasının teşviki sağlanmalıdır. Bu başlıkların daha fazla araştırmacı tarafından ele alınması eğitim kalitesinin artması bakımından kazanım sağlamalıdır.

Geleceğin yaratıcı düşünen ve üreten bireylerinin sayısının artırılması, okul öncesi dönemdeki çocukların görsel ve dilsel açıdan nitelikli materyallerle tanıştırmalarına bağlıdır. Bu nedenle bu dönem için yapılacak olan eğitim materyallerinin hassasiyetle ele alınması bir eğitimci sorumluluğudur.

KAYNAKÇA

Karaman Benli, G. (2019). Erken Okuryazarlık Becerilerinin Tarihsel Gelişimi, Kuramsal Temelleri ve Kapsamı. Z.F. Temel (Ed.), *Dil ve Erken Okuryazarlık* içinde (10-31). Ankara: Hedef Cs Basın Yayın.

Neuman, S. B., Coople, C., ve Bredekamp, S. (2000). *Learning to read and write: developmentally appropriate practices for young children*. Washington, DC: National Association for the education of young children.

Saracho, O. N. ve Spodek, B. (2010). Parents and children engaging in storybook reading, *Early Child Development and Care*, 180(10), 1379-1389. DOI: 10.1080/03004430903135605

Sever, S. (2011). Resimli Kitapların Okulöncesi Dönemdeki Çocuğun Gelişim Sürecine Katkısı.

Z. Güneş (Ed.), *Okulöncesinde Çocuk Edebiyatı* içinde (3-26). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Parpucu, N. (2016). *Seslerin renkli dünyası programının okul öncesi çocukların fonolojik farkındalık becerileri üzerindeki etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Tekmen, B. (2016). Öğretim araç ve gereçlerin teorik temelleri. E. Ültay ve N. Ültay (Editörler), *Okul öncesi eğitim için öğretim teknikleri ve materyal geliştirme* içinde (42-58). Ankara: Pegem Akademi.

Whitehurst, G ve Lonigan, C. (1998). Child Development and Literacy. *Child Development*, 63(3), 848-872.

İnternet Kaynakçası

<https://egitim.com/egitimde-materyal-kullaniminin-onemi> **Erişim Tarihi:** 21.07.2023

Görsel Kaynakları

Görsel 1-2: Eric Carle, *Eric Carle's ABC* **Kaynak:** <https://tinyurl.com/bdh58kay> (Erişim Tarihi: 09.03.2020)

Görsel 3-4: Xavier Deneux, *TouchThinkLearn: ABC*, 2016, s. yok **Kaynak:** <https://tinyurl.com/3pa3prtx> (Erişim Tarihi: 11.03.2020)

Görsel 5. Oioiooi, *Alphabet Play Block Set* **Kaynak:** <https://tinyurl.com/5cn798pr>
(Erişim Tarihi: 13.01.2020)

Görsel 6: Marion Bataille, *ABC3D*, (Kapak Resmi) **Kaynak:**
<https://tinyurl.com/3wd29xah> (Erişim Tarihi: 21.03.2020)

Görsel 7-8: Marion Bataille, *ABC3D*, 2019, s. yok **Kaynak:**
<https://tinyurl.com/3wd29xah> (Erişim Tarihi: 21.03.2020)

Görsel 9: Dr. Seuss, *The Cat In The Hat* **Kaynak:** <https://tinyurl.com/37new49b>
(Erişim Tarihi: 17.06.2020)

Görsel 10: Dr. Seuss, *The Cat In The Hat* **Kaynak:** <https://tinyurl.com/37new49b>
(Erişim Tarihi: 17.06.2020)

Görsel 11: The Graeme Base Library Edition, *Animalia* **Kaynak:**
<https://tinyurl.com/2p853e5k> (Erişim Tarihi: 16.06.2020)